

Resumé av sammankomst i SIS den 20 oktober 2025 med föredrag av Eva Grossmani

Sammankomsten inleddes som vanligt med en mingelstund. Tiden för denna var tydligen väl tilltagen för 10 minuter före utsatt tid för middag satt alla närvarande gäster på sina platser i ivrig väntan på servering. Ordföranden hälsade alla välkomna och under förrätten sjöngs två sånger på melodi från Brev från Kolonien, den andra som en välkomst till kvällens föredragshållare Eva Frydman Grossman och på grund av det allvarliga innehållet utan anknytning till snaps.

Laxhuvudrätt, efterrätt och kaffe konsumerades, kort paus beordrades, varpå sekreteraren introducerade Eva som en i hustruns familj välkänd person och som verkar som läkare med två specialiteter, avancerad vård i hemmet och arbete med barn på barnvårdscentraler. Han överlämnade så ordet till Eva att berätta om hur hon hade hittat sin mormors anteckningar om familjens och judarnas öden under 2:a Världskriget.

Eva Grossman började med att hon sedan en tid hade besökt gymnasier och berättat det hon nu stod i begrepp att berätta för en mogen publik.

Som barn hade hon alltid hört uppmaningen på jiddisch för "ät upp" utan att då förstå den fulla meningen med uttrycket. Man hade under årtal inte haft mat att äta sig mätt.

Eva hade blivit intresserad av den vad som låg bakom den inte diskuterade historien och när hennes far hade dött hade hon i källaren hittat en anteckningsbok med mormor Frumas anteckningar i anteckningsbok i A5-storlek. Den var skriven på hebreisk jiddisch och Eva hade fått översatt texten av en svägerska och Eva skrev så en bok med Mormor Frumas egen text i översättning, sina egna tolkningar plus historiska fakta.

Historien börjar i Vilna, där Mormor Fruma bodde med sin familj. Hon hade som 20-åring gift sig med Mendel och hade 5 flickor. Vilna var bra att bo i i början av 30-talet, liksom i hela Baltikum. Vilna hörde till Polen och 1/3 av befolkningen, 60000 var judar. Språket var jiddisch, som nu är ett minoritetsspråk i Sverige. Det fanns många religiösa skolor i Vilna.

Här visade Eva foton på familjen och förklarade att anledningen till att det överhuvudtaget fanns några bilder var att en syster flyttade till USA och man kommunicerade brevledes. Det var breven som skickades till USA som fanns kvar. Breven **till** Vilna är alla förstörda.

Vi fick så historiska fakta. Det fanns 110000 judar i Litauen och de flesta mördades. 1939 ockuperade ryssarna Litauen, varvid Polen och Tyskland tillsammans kämpade emot, men förlorade och den ryska ockupationen varade till 1941.

Under tiden fanns knappt någon mat och familjen flyttade till Mogilov i nuvarande Belarus. Flytten blev en misräkning. Morfar tvangs att bli spion med den rädsla som det medförde. Man flyttade tillbaka till Vilna, en då veckolång resa. Tre veckor senare kom tyskarna till Vilna och ett getto skapades i centrala Vilna. Evas mamma var då 13 år och fick gå en mil morgon och kväll för att kunna gå i skola. Judestjärnan infördes och det var trångt och hungrigt i gettot. För att överleva eldade man upp möbler och läget var fruktansvärt. Tyskarna rensade gettot och judar kördes ut på gatan. De som var kvar fördes ut till en plats där alla dödades. Bara 1 av 100 överlevde.

I september 1943 stängdes Vilnas getto och överlevande judar forslades med tåg till norra Estland, där det fanns många läger, som behövde arbetskraft. Familjen hamnade i olika läger, som var av tillfällig typ jämfört med de polska och tyska. Icke arbetsföra dödades. Barn under 13 år var arbetsbefriade och stängdes in i baracker. Sjukdomar härjade, särskilt tyfus.

Efter två år i estniska läger skedde förflyttningar söderut och familjen hamnade i 13 olika läger, de flesta i Estland och ofta efter långa vandringar. Två av Frumas döttrar hade skilts från familjen och förts till ett annat läger. Fruma får en kort stund ta farväl av sina döttrar, en fruktansvärd upplevelse. I sista lägret i Estland dör hennes man efter misshandel. Kvarvarande delar av familjen förs vidare till läger i bl a Danzig och Hamburg och sedan med tåg till Bergen-Belsen. Där fanns inga arbeten, men efter drygt en månad kom engelsmännen dit. De såg behovet av mat och skaffade sådan, men de flesta tålde inte att äta normalt efter att inte ha haft mat i årtal. I Bergen-Belsen tillbringade man tid med att söka på listor för att försöka finna anhöriga.

Efter krigsslutet kommer Fruma med de tre överlevande döttrarna den 21 juli till Trelleborg. De var inställda på att leva och arbeta i Sverige med stark livsvilja. Många av judarna som kom till Sverige led av dålig hälsa och ångest. Man umgicks mest med andra överlevande. Fruma fick 20 år i Sverige, men alla i den äldre generationen av släkten är nu borta.

Eva berättade så att hon hade varit i Vilna två gånger och även i Estland, där hon sökte upp den kända orten, där hennes morfar mördades. Hon besökte ett läger i Estland och läste upp vad mormor hade skrivit om det.

Med detta avslutade Eva föredraget och frågestund startade.

På frågan om vad som finns av judiska verksamheter i Sverige, svarade Eva att det finns förbund i Stockholm, radio, språkkurser. Jiddisch är ett **talat** språk, inte ett skriftspråk. Här begärde Lars ordet och berättade om hur läget hade varit i Lettland. I Lettland hade lägren varit stora och koncentrerade till få orter, medan det i Estland hade funnits många och spridda läger.

Det är i år 250 år sedan den förste juden Aaron Isaac fick tillstånd att invandra till Sverige utan att konvertera till protestantismen, vilket har celebrerats på flera sätt.

Eva presenterade till slut en undersökning av hur unga judar upplever sin situation i Sverige idag, gjord av Forum för levande historia: De viktigaste resultaten är att tryggheten har gått ner, att man inte känner sig välkomna här, att universiteten inte agerar för att hindra antisemitism och att man har låg tilltro till samhället. 50% hade upplevt antisemitism. Kunskapen är låg att Israel och jude inte är samma sak. Hon avslutade med en egen kommentar: Allt är inte Israels fel, men judar får stå för vad Israel gör.

Ordförande Karin avtackade så Eva Grossman för ett intressant och tankeväckande föredrag och överlämnade en flaska, som här kan avslöjas, innehöll Diebolt champagne.

PS. Styrelsen upprepar att det finns en **hemsida** med följande länk:

<https://www.sisintellektuell.se>

Vid penna

Lennart Hammarberg

Vid kamera

Jan Marcusson